

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ทูทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เป็นแนวคิดทฤษฎี และการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวคิด ให้ผู้วิจัยสามารถใช้ในการช่วยอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนคือ

1. แนวคิดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน
2. แนวคิดทุนทางสังคม
3. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

องค์กรคือ รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน ชุมชนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป รวมตัวกันเพื่อดำเนินภารกิจต่าง ๆ ที่มีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ มีผลประโยชน์ร่วมกัน มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความต้องการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นครอบครัว ชุมชน มีความรักใคร่สัมพันธ์ ช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งในระดับองค์กรที่เล็ก ครอบครัว จนกระทั่งระดับชุมชน มีการจัดระบบรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพื่อดำเนินภารกิจ เพื่อความอยู่รอดของชุมชนนั้น ๆ และในวิถีชีวิตของคนในชุมชนมักจะพบกับปัญหา อุปสรรคอยู่ตลอดเวลาเนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงแบบพลวัต คือมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง ในเมื่อคนในชุมชนพบปัญหาอุปสรรคแล้ว มักจะแก้ปัญหาด้วยตนเองไม่ได้ คนจึงหันมารวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อเผชิญกับปัญหานั้น ๆ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีความรักความสามัคคี มีน้ำใจ มีความเอื้ออาทรต่อกัน ดังที่ บุษบง จันทเลิศ (2539, หน้า 22) ได้อธิบายว่า มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และตอบสนองความต้องการต่าง ๆ การพึ่งพาอาศัยกันภายในกลุ่ม ช่วยให้แต่ละคนสามารถดำรงชีพอยู่ด้วยกันได้ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ต้องมีข้อตกลงร่วมกันจึงเกิดจารีต ประเพณี และระเบียบข้อบังคับ ควบคุมสังคม สังคมจึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2532, หน้า 18) กล่าวว่า การพัฒนาใด ๆ ควรมาจากความคิดริเริ่มของชาวบ้านที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรจะเกิดผู้นำกลุ่มขึ้นเองตามธรรมชาติ และ มรว. อคิน รพีพัฒน์ (2536,

หน้า 16) กล่าวว่า เมื่อคนรวมตัวเป็นกลุ่มแล้ว สมาชิกจะเลือกผู้นำขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ อุปถัมภ์สมาชิกกลุ่ม

ประเวศ วะสี (2540, หน้า 18-30) กล่าวว่า การที่องค์กรจะบรรลุคุณค่าอันสูงส่งได้ ต้องเห็นว่าทุกคนในองค์กรมีความสำคัญสำหรับตัวเราและสำหรับองค์กร เพราะเรากับองค์กรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อคนในองค์กรต่างเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน ความสุขของสมาชิกและความสำเร็จขององค์กรก็บังเกิดขึ้น การเห็นคุณค่าและการเชื่อมโยงกับคุณค่าอันสูงส่งช่วยให้เกิดพลังสร้างสรรค์ขององค์กรซึ่งเป็นพลังทางสังคมอันยิ่งใหญ่ อหังการ เป็นอุปสรรคของการเรียนรู้และความสัมพันธ์ในองค์กร ความอ่อนน้อมถ่อมตัวทำให้สามารถเรียนรู้จากคนอื่นได้ทุกคนและในทุกกรณี แต่ถ้ามีอหังการเสียแล้วก็เป็นการปิดกั้นตนเอง และความยากจนของชาวบ้านถ้าไม่มารวมกลุ่มกันตั้งองค์กรชุมชนก็ไม่สำเร็จ พลังงานทางสังคมเกิดขึ้นได้เพราะปัจจัย 3 ประการ

1. การมีคุณค่าอันสูงส่งร่วมกัน
2. มีปัญหา รวมกลุ่มตีปัญหาแตก อะไรง่อนหลัง หรือเกิดความคิดใหม่ที่ไป

กระตุ้นกลุ่มอยากทำอะไรร่วมกัน

3. ความเป็นมิตร

กาญจนา แก้วเทพ (2540, หน้า 53-59) กล่าวว่า องค์กรชุมชน หมายถึง การจัดระบบรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อดำเนินภารกิจต่าง ๆ ให้ลุล่วง องค์กรชุมชนเป็นสถาบันที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่สืบทอดวิถีชีวิตของชุมชนทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมให้ยืนยาวตลอดมาในประวัติศาสตร์ องค์กรชุมชนจะอยู่ได้ยาวนานต้องมี ศักยภาพในการปรับเปลี่ยนตนเอง คือสนองความต้องการของชุมชน และปรับตัวเองเข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งตัวบ่งชี้ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนมีดังนี้

1. มีลักษณะ “เราจะโต ๆ” ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ความคิด และมีสมาชิกใหม่เพิ่ม
2. ผลงานมีกิจกรรมต่อเนื่อง สอดรับเป็นเครือข่าย
3. ปริมาณและคุณภาพของทุนสิ่งของและสภาพแวดล้อม
4. มีทุนเพื่อน / เครือข่าย มีการพึ่งพาอาศัยกัน
5. ชุมชนยอมรับองค์กรมากหรือน้อย

วิเชียร แสงโชติ (2540, หน้า 120-121) กล่าวว่า องค์กรเข้มแข็งคือองค์กรที่สามารถบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน และปัญหาอื่น ๆ รวมทั้งยังสามารถเผชิญกับสภาวะวิกฤตต่าง ๆ ได้อย่างดี สิ่งที่ทำให้องค์กรเข้มแข็งได้แก่

1. สิ่งแวดล้อมของครอบครัว (ในชุมชน) และ
2. สิ่งแวดล้อมภายนอก (การเมือง เศรษฐกิจสังคมนอกชุมชน)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539, หน้า 35) กล่าวว่าในท่ามกลางความเลวร้ายของระบบเลือกตั้ง เสรีภาพของสื่อพอที่จะปกป้องประชาชนจากความฉ้อฉลของรัฐได้บ้าง ขณะเดียวกัน สังคมค่อยสะสมพลังตนเองทีละน้อย ฉะนั้นทางออกของการเมืองไทยอยู่ที่การเสริมสร้างพลังของสังคมในทุกทาง นอกจากมาแทนที่รัฐแล้วยังสามารถต่อรองอำนาจอย่างได้ผลด้วย

สรุปได้ว่า สังคม ชุมชนดำรงอยู่ได้ ด้วยการรวมกลุ่ม แก้ปัญหา มีผู้นำ มีข้อตกลงร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน บรรพบุรุษได้สร้างกลุ่มหรือองค์กร เพื่อสืบทอดวิถีชีวิตคนในสังคมมาตลอด และองค์กรจะอยู่ได้ยาวนาน ต้องมีการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม สามารถสนองความต้องการของชุมชน สมาชิกองค์กรทุกคนมีความสำคัญ เห็นคุณค่ากัน และมีความอ่อนน้อมถ่อมตน จึงเกิดการเรียนรู้ที่ดีถ้าหากองค์กรมีความเข้มแข็งก็สามารถสร้างความต่อรองได้

แนวคิดทุนทางสังคม

ประเวศ วะสี (2541, หน้า 26 – 30) อธิบายว่า “ทุนสังคม” หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน การมีการเมืองและระบบราชการที่ดี ทุนทางสังคมเป็นฐานให้เศรษฐกิจดี

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2541, หน้า 6) นักคิดอีกท่านหนึ่งได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคมว่า ทุนทางสังคมของคนไทย ไม่ใช่มีความหมายเพียงแค่คุณภาพของคนไทย สังคมที่อนาถมัยดี การศึกษาดี และมีสมรรถภาพในการผลิตเท่านั้นคนไทยยังมีทุนทางสังคมอีกมากมาย เพียงแต่ไม่มีโอกาสพัฒนาด้านความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันได้แก่

- ความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัว เครือญาติ กับผู้อื่นในชุมชน เช่นแรงงานคืนถิ่น ต้องอาศัยครอบครัวและเครือญาติในการดำรงชีวิต

- ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชนสามารถปรับและเป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ได้
- ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับสุขภาพ เช่น สมุนไพร หมอพื้นบ้าน
- การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชนในชุมชน
- การมีความสุขจากความสงบและสันโดษ
- การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน เช่น จ้างคนในชุมชน บริโภคทรัพยากรในชุมชน

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2541, หน้า 27-31) ได้เสนอแนวคิดทุนทางสังคมว่า สังคมสมัยใหม่ ผู้คนจำนวนมากมีปัจเจกนิยมสูง ทำให้ทุนทางสังคมมีความสำคัญมากขึ้นมีบทบาทในการพัฒนาสังคมทั้งในด้านสงครามให้ผู้อยู่ด้อยโอกาส เพิ่มโอกาส และเสริมสร้างทางเลือกอันหลากหลายให้สังคมด้วยการสนับสนุนให้กลุ่มต่าง ๆ สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้นและนำไปสู่การช่วยพิทักษ์สิทธิ และเสนอทิศทางการพัฒนาสังคมในอนาคต ทุนทางสังคมเป็นพลังที่เคลื่อนไหวและสร้างสรรค์สังคมซึ่งมีเงื่อนไขที่จำเป็นช่วยส่งเสริมคุณค่าในการลงทุนทางสังคมในอนาคตด้วยการปรับปรุง เงื่อนไขและกลไกอื่น ๆ ได้แก่ นโยบายของรัฐเช่น

1. การเก็บภาษี เช่นการลดหย่อนภาษี การสร้างแรงจูงใจให้บริจาคทุนเพื่อสังคม
2. การศึกษา เช่นให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดระบบการศึกษาในระดับต่าง ๆ
3. การกระจายการตัดสินใจด้านนโยบาย โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมมากขึ้น
4. การส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในภารกิจต่าง ๆ ที่ภาครัฐผูกขาดให้มีการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ การจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากร การแก้ไขปัญหาวิกฤตทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ภาคประชาสังคม

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541, หน้า 8) กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นนามธรรม หมายถึงความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคีมีพลัง การมีองค์กร มีหน่วยการจัดการจัดระบบต่าง ๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจิตรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมาน รักใคร่กลมเกลียวกัน เป็นฐานทำให้ท้องถิ่นและชุมชนมีการพัฒนาที่เข้มแข็งต่อเมืองและยังยืนซึ่งทุนทางสังคมต่างจากทุนเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นตัวเงิน วัตถุ แต่ทุนทางสังคมเป็นนามธรรมเป็นจิตใจและเป็นจิตวิญญาณ เป็นความรู้ความสามารถ เป็นพลังงานทางสังคม

ที่จะขับเคลื่อนเพื่อให้สังคมก้าวไปข้างหน้า เป็นฐานยึดโยงใญ่ยามที่ชุมชนและสังคมอาจจะอ่อนไหว เป็นปัจจัยที่สำคัญและมีคุณค่ามากต่อกลุ่มคน องค์กรและชุมชน

อเนก นาคะบุตร (2541, หน้า 33-34) ได้เสนอประเด็นสำคัญในเรื่องทุนทางสังคม สิ่งทีควรระมัดระวังเป็นพิเศษคือกระบวนการแปรเป็นสินค้า อันเป็นวิธีคิดแบบของระบบทุนนิยมทีมักจะพยายามแปรเปลี่ยนทุกอย่างแม้แต่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม เพื่อสามารถแลกเปลี่ยน ซื้อ - ขาย อย่าให้กลายเป็นว่าเราลงทุนด้วยทุนทางสังคมเพื่อเป็นสินค้าของการท่องเที่ยว และทีสำคัญเป็นสินค้าของโครงการพัฒนาทีบรรดาหน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ หยิบฉวยมา เสริมสร้างสถานะ อำนาจ หรือความชอบธรรมให้แก่ตนเองผ่านวาทกรรมชุดแล้วชุดแล้วหรือเล่นกับคำใหม่ ๆ มากกว่า จะคำนึงถึงผลลัพธ์ทีแท้จริงจะนำสู่ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้อย่างไร

ชน ยอดแก้ว (2541, หน้า 22 – 23) ได้อธิบายว่า ในสังคมไทยไม่ว่าจะยุคสมัยใดต่างมีทุนเดิมของสังคมอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกองทุนทางภูมิปัญญา หรือทุนทางความคิด เช่นจิตสำนึกเรื่องการออม แต่ทุนเดิมทีว่านี้กลับไม่ค่อยมีคนสนใจมากนัก เนื่องจากกระแสของโลกตะวันตกมีอิทธิพลมากกว่าและครอบคลุมเกือบแทบทุกบ้าน ทำให้ไม่สามารถต่อสู้กับสถานการณ์และแก้ไขได้ไม่ทันต่อเหตุการณ์ดังกล่าว ในที่สุดภูมิปัญญาทีมีอยู่เดิมถูกลืมหายไปจากเดิมและหันไปสนใจเรื่องใหม่ทีเข้ามาหรือไม่ก็หันไปใช้ภูมิปัญญาของชาวต่างชาติซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของเดิมเลย เหล่านี้เห็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมฟองสบู่ ทีท้ายสุดฟองสบู่ก็แตก เนื่องจากเราไม่มีความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาทีมีอยู่เดิม ดังนั้นถึงเวลาแล้วทีต้องนำทุนเดิมทีมีอยู่ออกมาประยุกต์เพื่อให้เกิดทางเลือกและทางออกทีดีสำหรับการแก้ไขภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในปัจจุบัน

สรุป ทุนทางสังคม เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม คือความเป็นกลุ่ม ก้อน ทางสังคม การศึกษาดี มีวัฒนธรรม มีประสิทธิภาพในการทำงาน ทุนทางสังคมมีความสำคัญมากขึ้น มีบทบาทพัฒนา สร้างสรรค์สังคม พัฒนาเศรษฐกิจ เป็นพลังทางสังคม เป็นฐานยึดโยงใญ่สังคม มีคุณค่าทำให้กลุ่ม องค์กรเข้มแข็ง

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

สุพัตรา สุภาพ (2541, หน้า 100- 106) ได้ให้ความหมายวัฒนธรรมชุมชนว่า วัฒนธรรมชุมชนหมายถึง ลักษณะทีแสดงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชนแต่ละชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ

มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ นอกจากนี้ สุพัตรา สุภาพ ได้อธิบายองค์ประกอบของวัฒนธรรม ลักษณะวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

1. องค์วัตถุ คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สัมผัสได้ จับต้องได้ มีรูปร่าง
2. องค์การ คือ กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบ หรือมีโครงสร้างแบบทางการ มีกฎเกณฑ์ ระเบียบบังคับ เช่น ครอบครัว ชุมชน ตลอดจนสหประชาชาติ
3. องค์พิธีการ เป็นขนบประเพณีที่ยอมรับทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ
4. องค์มิตี หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ

ลักษณะวัฒนธรรม

1. เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ วัฒนธรรมจึงเป็นการถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ ไม่ใช่ถ่ายทอดทางชีวภาพ
2. เป็นมรดกทางสังคม
3. เป็นวิถีชีวิตหรือแบบของการดำรงชีวิต วัฒนธรรมจะกำหนดชนิดของที่อยู่อาศัย อาหารที่ใช้ในการดำรงชีวิต บุคคลในวัฒนธรรมใดก็มักจะปฏิบัติตามวัฒนธรรมนั้น และจะมีพฤติกรรมคล้าย ๆ กับคนอื่นในสังคมนั้น เกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมสังคมนั้น
4. วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงเสริมสร้าง อาจจะเปลี่ยนแปลงช้าหรือเร็วกาลเวลาและ / หรือสมาชิกของสังคมนั้น

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรม หากคงที่จะไม่มีความก้าวหน้า ถ้าจะให้เจริญก้าวหน้าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับกาลเวลา และ / หรือ สมาชิกของสังคมนั้น ว่ายอมรับการเปลี่ยนแปลงหรือไม่โดยเฉพาะสังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ทั้งทางศิลปะ ศาสนา เทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงจึงย่อมเกิดขึ้นเสมอ อาจช้าหรือเร็ว แล้วแต่สภาพของสังคม

งามพิศ สัตย์สงวน (2542, หน้า 4) เสนอปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันดังนี้

1. ปัญหาความสัมพันธ์ทางเพศและการควบคุมทางเพศ ส่วนวัฒนธรรมระบบ
เครือญาติ
2. ปัญหาเรื่องปากท้อง ส่วนวัฒนธรรมระบบเศรษฐกิจ
3. ปัญหาความขัดแย้งและการควบคุมทางสังคม ส่วนวัฒนธรรมระบบการเมือง
การปกครอง
4. ปัญหาเรื่องการอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคม ส่วนวัฒนธรรมการขัดเกลา
และการศึกษา
5. ปัญหาเรื่องลัทธิอำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนวัฒนธรรมระบบศาสนา และ
ความเชื่อ
6. ปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ส่วนวัฒนธรรมการแพทย์ และ
สาธารณสุข
7. ปัญหาเรื่องการสื่อสาร ส่วนวัฒนธรรมระบบการสื่อสาร
8. ปัญหาเรื่องความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออก ส่วนวัฒนธรรมศิลปะ
9. การพักผ่อนหย่อนใจ ส่วนวัฒนธรรมนันทนาการ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537, หน้า 139-141) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ วิถีปฏิบัติของชุมชนเป็นระบบคิด ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ที่ชุมชนตั้งไว้กับตนเองและสืบทอดต่อเนื่องกันมา วัฒนธรรมเกิดจากธรรมชาติแวดล้อมของชุมชน และเกิดจากประวัติศาสตร์ของชุมชน เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติการของชุมชนนั้น ๆ เอง ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านไทย มีลักษณะสำคัญคือ

1. ให้ความสำคัญ ต่อผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน
2. ให้ความสำคัญ แก่สถาบันครอบครัว เครือญาติ และชุมชนขนาดเล็ก
3. ชาวบ้านจะเปี่ยมด้วยน้ำใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ถือเป็นพี่น้อง ยึดถือ และรักษาความผสมกลมกลืน

บำรุง บุญปัญญา (อ้างในฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2537, หน้า 210-213) เสนอว่า วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระเป็น รูปแบบของสังคมที่มีอายุยืนยาว ไม่ว่าธรรมชาติ

ข้างนอกจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรความเป็นหมู่บ้าน หรือชุมชนก็ยังคงทนมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ความเป็นอยู่ที่สืบช่วงกันมาในเวลาอันยาวนาน ซึ่งเรียกว่าเป็นสังคมในตัวของมันเอง ดังนั้นก็แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มี เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ชุมชนจึงมีระบบความเชื่อ และวิธีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตัวเองอยู่แล้ว และการได้สำนึกที่จะเป็นตัวของตัวเองสู่การพึ่งพาตนเอง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (อ้างในประเวศ วะสี 2532, หน้า 45) กล่าวว่าลักษณะพิเศษของสังคมไทยคือ

1. ชุมชน/ วัฒนธรรมของชุมชน คงทนอยู่ในระยะเวลายาวนาน แม้ว่าจะมีความคับแค้นต่าง ๆ จากประชากรเพิ่ม อาชีพเปลี่ยนแปลง ที่ดินไม่พอทำกิน แต่ความคับแค้นความสิ้นสละเทือนนั้นล่าช้า

2. เรามีความเป็นตัวของตัวเองในชุมชนเป็นเวลานาน อันเป็นลักษณะและวัฒนธรรมของเรา ระบบศักดินาก็ดี ระบบทุนนิยมก็ดี เข้าไปในหมู่บ้านโยกย้ายทรัพยากรออกมา แต่ไม่เข้าไปจัดการอะไรต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ฉะนั้นทิศทางหมู่บ้านต่อไป นอกเหนือจากที่จำกัดเป็นตาข่ายโยงใยของตัวเองขึ้นมาเอง แล้วยังควรที่ไปทำตาข่ายโยงใยนั้นกับวัฒนธรรมภายนอกและกับชนชั้นอื่นในสังคมอีกด้วย เพื่อที่หมู่บ้านจะสามารถเป็นพลังนำพลังหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย การเปลี่ยนแปลงไม่จำเป็นว่าจะต้องมาจาก ชนชั้นกฏุมพีเท่านั้น ชุมชน หมู่บ้านจึงไม่ควรแค่เพียงมีบำรุงรักษาตัวเอง แต่น่าจะสามารถเป็นพลังนำการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง วัฒนธรรมและสังคมไทย

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (อ้างในเสรี พงศ์พิศ 2536, หน้า 67) กล่าวว่า คุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่ที่เป็นการปฏิบัติต่อเนื่อง มีคุณค่าทางด้านจิตใจ ด้านความรู้สึก ด้านที่เรียกว่าพลังศีลธรรม วัฒนธรรมพื้นบ้านมีค่าทางศีลธรรม มีค่าทางจิตวิญญาณสำหรับคนไทยเพราะเป็นคุณค่าทางจิตใจที่กระทบส่วนที่ลึกที่สุดของความรู้สึก สิ่งนี้จะนำไปสู่เอกลักษณ์และการรวมกลุ่ม ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมท้องถิ่น

ประเวศ วะสี (2532, หน้า 8) กล่าวว่า ผู้คนไม่ค่อยใช้เหตุผลในการทำงาน แต่ใช้วัฒนธรรมกันเสียมาก เพราะสังคมดำเนินไปด้วยวัฒนธรรม ความรักความผูกพันต่ออะไรร่วมกัน ช่วยให้เกิดพลังขององค์กร

นิพนธ์ เทียนวิหาร (อ้างในฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2537, หน้า 173-174) เสนอแนวคิด
วัฒนธรรมชุมชน 2 ประการ

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคน และ
แก่ชุมชนที่มีความผสมกลมกลืน

2. วัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด จะใช้
เป็นประโยชน์ได้เมื่อมีการปลูกให้สมาชิกแห่งชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตนนั้น

ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้วคือมีระบบคุณค่าที่ได้มาจากประวัติศาสตร์
เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้น เป็นวิถีชีวิต และทิศทางของการพัฒนา
ของชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่ความ
เป็นคนและแก่ความผสมกลมกลืนกันในชุมชนทั้งในขณะปัจจุบัน ระหว่างสมาชิกด้วยกัน
และการนับย้อนขึ้นไป สมาชิกก็มีบรรพบุรุษร่วมกัน การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐาน
วัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นประการที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง
การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบ
จากภายนอกจะทำได้ และวัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่เพราะชุมชนมีกลไกการผลิตซ้ำทาง
วัฒนธรรม ซึ่งแม้ว่าจะมีใหม่เข้ามาสิ่งเดิมก็ยังคงอยู่ และเมื่อปฏิบัติไปนานเข้าก็กลายเป็น
พิธีกรรม คงอยู่คู่ชุมชนตลอดเวลายาวนาน

กาญจนา แก้วเทพ (2538, หน้า 21-25) มีความเชื่อว่า ในวัฒนธรรมชุมชนนั้น
ไม่ได้ว่างเปล่า แต่เต็มไปด้วยพลังความสามารถ พลังภูมิปัญญา พลังสร้างสรรค์ที่จะแก้
ปัญหาชุมชน วัฒนธรรมจะมี 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 ส่วนที่มองเห็นได้ เช่น ศิลปวัฒนธรรม อาหาร การแต่งกาย ประเพณี
พิธีกรรม การเรียนรู้ ความสัมพันธ์

ส่วนที่ 2 ส่วนที่มองเห็นไม่ได้เช่น ระบบคิด ระบบคุณค่า เป็นส่วนที่เป็นเนื้อหาของ
วัฒนธรรม และมีกรอบความคิด ความเข้าใจพื้นฐานสำหรับการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน

บำรุง บุญปัญญา (อ้างในฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540, หน้า 175-177) เสนอแนวคิด
วัฒนธรรมชุมชน 2 กระแส ได้แก่

1. วัฒนธรรมชาวบ้าน
2. วัฒนธรรมทุนนิยม

วัฒนธรรมชาวบ้าน มีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของคนชั้นกลางและชั้นสูง สัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้แรงงาน และชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน เป็นรูปแบบของสังคมที่มีอายุยืนนานมากกว่าเพื่อน ไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเป็นอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร ความเป็นหมู่บ้านหรือเป็นชุมชนคงทนมานานเป็นเวลาหลายร้อยปี มีความเป็นอยู่ที่สืบช่วงกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน ลักษณะเช่นนี้คือ ลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมในตัวของมันเอง สังคมที่เป็นตัวของตัวเอง ก็แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมที่เป็นอิสระ ชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อ และวิถีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตัวเองอยู่แล้ว นอกจากนั้น บำรุง บุญปัญญายังได้เสนอให้คนชั้นกลางมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. นำวัฒนธรรมตามภูมิ และระบบคิดชาวบ้านมาเผยแพร่ในคนชั้นกลาง
2. นำทรัพยากรสังคมเมืองไปให้ชนบทมากขึ้น
3. คัดค้านการบีบบังคับของรัฐที่กระทำต่อหมู่บ้าน

วัฒนธรรมทุนนิยม เป็นแนวคิดที่มาจากภายนอกประเทศซึ่งประสานเข้ากับอำนาจรัฐในประเทศ เพื่อสนองความต้องการของต่างประเทศทั้งสิ้นเราเป็นคนเสียประโยชน์ ถ้าหากมีการพัฒนาแบบทุนนิยมยิ่งพัฒนายิ่งจนลง บำรุงจึงเสนอให้ชาวบ้านกลับไปพึ่งตนเอง เลียนแบบที่เคยทำมาในอดีต

อภิชาติ ทองอยู่ (อ้างใน จักรทิพย์ นาถสุภา, 2540, หน้า 177) ชาวบ้านอยากจะสะดวกสบายแบบปัจจุบัน แต่อยากให้สภาพวัฒนธรรมการดำรงอยู่ของชีวิตและสังคมเป็นแบบเก่าที่มีศีลธรรม มีคุณธรรม และเอื้ออารีต่อกัน ชาวบ้านมีจิตสำนึกไม่ต่างกันเลย ชุมชนยังเป็นระบบที่มีเอกลักษณ์ของตัวเองทั้งในแง่สังคมและวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์ภายในระบบชาวบ้าน และได้สรุปทางแก้ปัญหาของหมู่บ้านไว้ว่า “ด้านหนึ่งพวกเขาจะต้องฟื้นฟูทางจิตใจ และถ่ายทอดความดีงามสู่คนรุ่นหนุ่มสาว และเยาวชนต่อไป อีกด้านหนึ่งเขาจะต้องพึ่งตนเองในการดำรงชีวิต ให้มากขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่ทำได้”

ประเวศ วะสี (อ้างใน จักรทิพย์ นาถสุภา, 2540, หน้า 177) กล่าวว่า องค์การที่ต่อต้านรัฐอย่างมีพลังที่สุดมาแต่โบราณกาลคือชุมชน ลักษณะที่สำคัญของประวัติศาสตร์ไทย การส่งเสริมให้ชุมชนชนบทมีความเข้มแข็ง คือ เบญจันท์ ได้แก่

- ก. จิตใจที่มีธรรมะ ขยันหมั่นเพียร และสันโดษ
- ข. แบบแผนการผลิตเพื่อตนเอง เกษตรผสมผสาน
- ค. สมดุลกับธรรมชาติแวดล้อม
- ง. พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ไม่ต้องพึ่งพาภายนอก
- จ. มีชีวิตชุมชนมีสถาบัน ครอบครัว วัด วัฒนธรรมชุมชนแห่งการช่วยเหลือพึ่งพากัน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540, หน้า 9-11) กล่าวว่า วัฒนธรรมจะคงอยู่ได้

1. ต้องมีการผลิตซ้ำ
2. ต้องมีองค์กรทางสังคมที่สนับสนุน คือ ต้องช่วยกันรักษาชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอาจปรับรูปเป็นสหกรณ์ ต้องสนับสนุนให้มีรูปแบบขององค์กรทางสังคมอยู่ด้วย เพื่อเอื้อต่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมน้ำจิต น้ำใจคนไทย
3. ปรับส่วนที่ก้าวหน้าของวัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อให้มีพลวัต
4. มีการสืบทอดของวัฒนธรรม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540, หน้า 16 – 20) ยังได้เสนอแนวทางการศึกษาสังคมไทยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาโครงสร้าง ความสัมพันธ์ ของสถาบันต่าง ๆ เศรษฐกิจ ความคิด การปกครอง วัฒนธรรม
2. เข้าใจสังคมอย่างเป็นกระบวนการ ศึกษาจากอดีต – ปัจจุบัน
3. ความขัดแย้งธรรมชาติที่มักถูกละเลยเป็นธรรมดา และหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งใหม่ ๆ ความก้าวหน้าทางสังคม
4. วิเคราะห์สังคมโดยใช้แง่มุมมองของชาวบ้าน ศึกษาความต้องการอารมณ์ความรู้สึกและความปรารถนาของชาวบ้าน และสิ่งที่ท่านประทับใจที่สุดคือการรักษาเอกลักษณ์ของเขาในด้านวัฒนธรรม ผู้คนในหมู่บ้านยังเล่าประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ยังใช้ภาษาถิ่น ยังมองโลกจากสายตาของท้องถิ่น และชุมชนเราเอง คนเมืองเองต่างหาก ที่ไปคิดเองว่าชาวบ้านโง่ ไม่รู้อะไร แท้ที่จริงเขามีความเป็นตัวของตัวเอง มีคุณธรรม มีความบริสุทธิ์ น่านับถือกว่าเราเองเสียอีก ชุมชนชนบทดำรงความเป็นชุมชนไว้ได้ เพราะชุมชนรักษาสายใย ความเกี่ยวพันภายในไว้อย่างเข้มแข็งเพราะสถาบันหมู่บ้านมีความเข้มแข็ง สมาชิกช่วยเหลือกันและกันเป็นส่วนรวม คือ ทำอะไรเป็นหมู่พวก สมัยทุนนิยม เราไม่ตกเป็นอาณานิคม

เพราะเรามีที่ดิน ทรัพยากรมาก ทำให้การแตกสลายของหมู่บ้านช้า เรามีของดีกว่าคนอื่น ๆ คือ วัฒนธรรมชุมชนอันเป็นรากฐานของความมีน้ำใจ

สุพัตรา สุภาพ (2541, หน้า 20 - 24) ได้เสนอลักษณะเดิมของสังคม หรือลักษณะส่วนรวมของสังคมที่เห็นเด่นชัด แตกต่างจากสังคมอื่น ๆ วัฒนธรรมไทยไม่เหมือนกับวัฒนธรรมสังคมอื่น ๆ แม้วัฒนธรรมของเราจะได้รับอิทธิพลของต่างชาติ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมาผสมผสานบ้างก็ตาม เป็นการผสมผสานที่เราได้เลือกสรรวัฒนธรรมเหล่านั้นให้เข้ากับชีวิต และค่านิยมแบบไทย ๆ จนกระทั่งกลมกลืนเข้ากันอย่างแนบสนิท กลายเป็นวัฒนธรรมไทยที่มีลักษณะเฉพาะของเราแตกต่างไปจากชาติอื่น ๆ และ ค่านิยมในชนบท ค่านิยมที่เด่นชัด

1. ยอมรับบุญรับกรรม ไม่ได้แย่ง
2. ขอบเป็นฝ่ายรับมากกว่าฝ่ายรับ
3. ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ
4. ทำงานเป็นเล่น ทำเล่นเป็นงาน
5. เชื้อถือโชคกลาง
6. พึ่งพาอาศัยกัน
7. ขอบเสียงโชค
8. มีความเป็นส่วนตัวมากเกินไป นิยมทำงาน เกรงใจอาจเสียงาน
9. นิยมเครื่องประดับ
10. รักญาติพี่น้อง
11. นิยมคุณความดี
12. มีความสันโดษ
13. นิยมพิธีการ การทำบุญเกินกำลัง
14. หวังความสุขชั่วหน้า ไม่คิดถึงอนาคต

สุพัตรา สุภาพ (2541, หน้า 20 – 24) ยังได้อธิบายลักษณะหลัก ๆ สังคมไทยดังนี้

1. โครงสร้างแบบหลวม ๆ หมายถึง วัฒนธรรมที่เลือกปฏิบัติแตกต่างกัน ไม่บังคับ ไม่ยึดมั่นในสิ่งใด เช่น ช้า ๆ ได้พำเล้งงาม น้ำขึ้นให้รีบตัก เมื่อใครยาวสาวได้สาวเอา
2. เปลี่ยนแปลงน้อย ส่วนใหญ่ชนบท และชนบทมักจะไม่ค่อยยอมรับสิ่งใหม่ ๆ หากสิ่งนั้นขัดกับค่านิยมหรือขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เขายึดถืออยู่

3. เป็นสังคมเกษตร 80% -ชนบท 83%
4. ขอบเขตชนบทนิยมประเพณีเป็นหลัก
5. การศึกษามักต่ำ
6. ไม่นิยมอพยพเคลื่อนย้าย
7. มีโครงสร้างของชนชั้น

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม เป็นระบบคิด ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ที่ชุมชนสืบทอดต่อกัน มีคุณค่าทางจิตใจ มีความรัก ความผูกพัน ร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมตัว เกิดพลังความสามารถ พลังภูมิปัญญา พลังสร้างสรรค์ที่สามารถพึ่งตนเอง เผชิญปัญหา ภาวะวิกฤต ไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร วัฒนธรรมเกิดขึ้นมาได้โดยการเรียนรู้ มรดกสังคม วิถีชีวิต และจะคงอยู่ได้ยาวนานต้องมีการผลิตซ้ำ มีองค์กรทางสังคมสนับสนุน มีการปรับวัฒนธรรมให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเลือกสรร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมพันธ์ เตชะอธิก ปรีชา อุตระกุล และชิน ศรีสวัสดิ์ (2537, หน้า 45) รายงานว่า กลุ่มผู้นามองว่าปัญหาชาวบ้านมีส่วนเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสังคมและการเมืองภายนอก การที่จะแก้ปัญหาให้ได้จะต้องสร้างองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถต่อรองกับอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจกับภายนอกได้ จึงมีลักษณะการทำงานที่จะพยายามรวมกลุ่มชาวบ้าน มีการพูดคุย วิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ลักษณะกิจกรรมที่ออกมาจึงเป็นลักษณะร่วมของชุมชนและรวมกลุ่มอาชีพ

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2540, หน้า 108-109) ได้ศึกษาจุดเด่นขององค์การชาวบ้าน จากการศึกษา 9 แห่งในภาคอีสาน

1. กลุ่มเขียงน้อยเพื่อการพัฒนา จังหวัดหนองคาย
2. องค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนา จังหวัดขอนแก่น
3. กลุ่มอิตไ้่น้อย จังหวัดบุรีรัมย์
4. กลุ่มเกษตรกรโพนทราย 3ตำบล จังหวัดร้อยเอ็ด
5. มูลนิธิเกษตรกรไทย จังหวัดขอนแก่น เลย และอุบลราชธานี
6. สหกรณ์การเกษตรทำนางแนว จังหวัดขอนแก่น
7. สกย.อ. 8 จังหวัด อุบลราชธานี สุรินทร์ ยโสธร ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น นครราชสีมา และบุรีรัมย์

8. กลุ่มพรรณไม้ 24 หมู่บ้าน 3 จังหวัด ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และสุรินทร์

9. กลุ่มพัฒนาเกษตรกรรายย่อยบัวใหญ่ 4 หมู่บ้าน จังหวัดนครราชสีมา

ทั้ง 9 กลุ่มมีจุดเด่นคือ

1. มีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ
2. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงาน ทั้งสมทบเงิน ร่วมคิด ร่วมทำ
3. มีกิจกรรมที่แก้ไขปัญหาได้จริง
4. กิจกรรมธุรกิจชุมชนพยายามที่จะทำกิจกรรมธุรกิจที่สร้างรายได้ให้กับองค์กร สร้างทุนให้่องงามขึ้นเพื่อนำไปปรับใช้ชาวบ้าน
5. เป็นพื้นที่ดูงานและขยายผลสู่องค์กรชาวบ้านอื่น ๆ

และ สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ ได้สรุปองค์ประกอบขององค์กรชาวบ้าน ดังนี้

1. มีอุดมการณ์ร่วมกัน หมายถึง การมีทัศนต่อโลก ต่อสังคม ต่อชุมชนร่วมกัน มีความเข้าใจตรงกัน อุดมการณ์เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทิศทางการรวมกลุ่ม ยังมีเป้าหมายระยะยาว หรือมีวิสัยทัศน์ได้ยิ่งรวมตัวได้ดี
2. การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน
3. มีผลประโยชน์ร่วมกัน และกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม
4. คน ประกอบด้วยผู้นำ สมาชิกและชาวบ้าน ผู้นำจะมีผู้นำด้านต่าง ๆ เช่น ความคิด ศิลธรรมอาชีพ การพูด ประสานทรัพยากรภายใน / ภายนอกชุมชน
5. การบริหารจัดการ ถือเป็นเรื่องี่ขาดความเข้มแข็งขององค์กร
6. กิจกรรมการเรียนรู้ ฝึกฝน และปฏิบัติจริงอยู่ที่กิจกรรมด้านสังคม วัฒนธรรม เกษตรผสมผสานการเมือง
7. งบประมาณ

พรพิไล เลิศวิชา (2532) กล่าวว่าความสำเร็จของหมู่บ้านคีรีวง แสดงว่ามีมรดก วัฒนธรรมของชุมชนชาวบ้านไทยเป็นสินทรัพย์ที่มีค่ามหาศาล ซึ่งเป็นของชาวบ้านเอง หากสามารถนำมาใช้ก็จะก่อให้เกิดพลังแก่ชุมชนอย่างมาก คนไทยเราควรรู้คุณค่าของทรัพย์สินนี้ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของเราจากต้นทุนที่สูงค่าเราได้เปรียบที่มีอยู่แล้ว คีรีวงชี้ให้เห็น ถึงความสำคัญของ

1. การมีทุนบุคคล ผู้นำ และกรรมการที่เข้มแข็ง
2. การยกย่องชมเชยชุมชนเดิมขึ้นเป็นอุดมการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลง
3. การจัดองค์การแห่งการรวมทุนสมัยปัจจุบันโดยพึงพิงกับระบบเครือญาติเดิม
4. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นปัญญาชน ซึ่งเป็นชาวบ้าน
5. การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง ดึงศักยภาพมาใช้ มี

เครือข่าย กระบวนการเรียนรู้ มีองค์ความรู้ใหม่จากการวิภาษวิธีแห่งการปฏิบัติ การไตร่ตรอง และประสบการณ์ ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมกำหนด มรดกวัฒนธรรมและลักษณะองค์กรจากอดีตเป็นต้นทุนที่มีค่ามหาศาล

มร.อคิด รพีพัฒน์ (2531) ได้นำเสนอบทเรียนจากกรณียกกระบัตร การเป็นอยู่ของชุมชน หมู่ 4, 5 และ 6, 7 ลักษณะทางสังคมมีความแตกต่างกันมากอันเนื่องมาจากมีความแตกต่างฐานะทางเศรษฐกิจ และจะมีการขัดแย้งกันมาตลอด แต่เมื่อมีการพัฒนาทางด้านอาชีพ โดยเขาได้ประสบการณ์การเรียนรู้คือการร่วมกันคิด ร่วมมือกันทำงานเป็นกลุ่มเป็นทางนำสู่ความสำเร็จ สามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ปัญหาความขัดแย้งลดลงและมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น และจะพบว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองเท่าเทียมกันและมีปัญหาร่วมกันเท่านั้นที่จะสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาที่เขามีอยู่ร่วมกัน และหากจะให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ควรใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการ

จุติเทพ ยาสุมทร (2543, หน้า 104) ศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการหรือระบบการจัดองค์กรที่ดี จะต้องจัดบริหารองค์กรในรูปแบบที่เป็นสากล ต้องมีผู้บริหารจัดการองค์กร คือต้องมีผู้รับผิดชอบ ผู้มีประสบการณ์ มีความรู้ดีเข้าไปช่วยบริหารกิจกรรม /องค์กร เพื่อจะพัฒนาองค์กรของตนเองให้ดีขึ้นไปเรื่อย ๆ กระบวนการจัดการที่ชุมชนคิดจัดตั้งขึ้นโดยคนของชุมชนเองต้องเป็นกระบวนการที่ชุมชนยอมรับว่ากระบวนการจัดการนั้น ๆ มีความเป็นไปได้เพียงใด นำไปสู่การปฏิบัติหรือทำได้จริง เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ตลอดถึงการประหยัด คำนึงต่อการดำเนินงานหรือไม่อย่างไร สังคมไทยไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด ต่างมีทุนทางสังคม อยู่เสมอ คือทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคลคือชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ อาศัยทุนทางวัฒนธรรมประเพณีซึ่งมีอยู่ในชุมชน เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ทำให้เกิดทุนทางการพึ่งพา ความเชื่อ ความซื่อสัตย์ เพียงแต่อาศัยทุนด้านการจัดการและทุนเครือข่ายเข้ามาช่วยจัดการและเสริมสร้างและเสริมสร้างให้เจริญรุ่งเรืองเท่านั้น ก็จะช่วยให้สังคมของชุมชนไทยชนบทดำรงอยู่ต่อไปได้

อำภา จันทราภาศ (2543, หน้า 100) เสนอผลการวิจัย ปัจจัยที่สนับสนุนทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มี 2 ส่วน คือ

1. ปัจจัยภายในชุมชน ซึ่งแบ่งได้เป็นทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคล ทุนเครือข่าย ทุนองค์กร การมีกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน เกิดจากการรวมตัวกันของผู้คนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กัน มีแนวคิดที่คล้ายคลึงกันในเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และบางครั้งอาจรวมตัวกันเป็นกลุ่มในการแก้ไขปัญหา ร่วมกันดูแลทุกข์สุขกันภายในชุมชนเป็นทุนองค์กรที่มีส่วนเสริมสร้างให้ชุมชนได้พึ่งตนเองและเกิด ความเข้มแข็งของชุมชน

2. ปัจจัยภายนอกชุมชน ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้ชุมชนและสมาชิกในชุมชนได้มีวิถีการดำรงชีวิตที่สมดุลกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ระบบการพัฒนาตามแผนการพัฒนารัฐบาล อิทธิพลทางการเมือง การปกครอง อิทธิพลของระบบการตลาด และอิทธิพลของการสื่อสารการติดต่อปัจจัยภายนอก ทำให้เกิดเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับภายนอกเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการที่ชุมชนได้นำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นพื้นฐานในการปรับเปลี่ยนชุมชนให้ยังคงดำรงอยู่ ดูแลรักษาสิ่งดี ๆ ของชุมชนให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อไป

สรุป การที่ชาวบ้านสามารถแก้ปัญหาได้ ต้องสร้างองค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง เพื่อสามารถต่อรองกับอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจภายนอกได้ ซึ่งลักษณะเด่นขององค์กรที่มีความเข้มแข็ง คือมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ มีต้นทุนมรดกวัฒนธรรม มีการรวมกลุ่ม พึ่งพิงช่วยเหลือกัน สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีกิจกรรมที่แก้ไขปัญหาได้จริง มีความพยายามสร้างรายได้ให้กับองค์กร และเป็นที่ดูงานแล้วขยายผลสู่องค์กรชาวบ้านอื่น มรดกวัฒนธรรมชาวบ้านไทยนั้นเป็นทรัพย์สินที่มีค่ามหาศาล หากนำไปใช้ให้เกิดพลังแก่องค์กรชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน และการแก้ปัญหาต้องให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม และผู้ที่รวมกลุ่มกันได้ดีนั้น ควรมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง ที่เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกัน และมีปัญหาร่วมกัน รวมกันแบบไม่เป็นทางการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

หมู่บ้าน องค์กรที่มีอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ นั้น ทั้ง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล คล้ายคลึงกัน (นโยบายรัฐบาลแบบเหวี่ยงแห ครอบคลุมไว้ก่อน) แต่ในหมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันนั้นเนื่องจากชุมชนมีทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนแตกต่างกัน ถ้าชุมชนใด

มีทุนทางสังคมมากและองค์กรสามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมก็ส่งผลทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็ง และในทางกลับกันหากชุมชนนั้นมืองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งก็นับได้ว่าชุมชนนั้นมีทุนทางสังคมที่สำคัญยิ่งในการใช้กระบวนการเรียนรู้ มาบริหารจัดการทุนทางสังคมอื่น ๆ ทั้งทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และคน รวมทั้งผู้นำ ให้มีคุณค่า คงอยู่ ไม่สูญหาย เป็นพื้นฐาน ส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดของกาญจนา แก้วเทพ (2535, หน้า 156) ที่เสนอว่าเมื่อชุมชนเกิดปัญหา คนที่พบปัญหาก็คือเริ่มในการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา นั้น ๆ เมื่อรวมกลุ่มขึ้นมา กลุ่มก็จะยอมรับ หรือมองผู้เริ่มนั้นเป็นผู้นำกลุ่ม ส่วนการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กร แนวคิดของ วิเชียร แสงโชติ (2540, หน้า 115) ที่สรุปว่าองค์กรชาวบ้านจะสามารถพัฒนาตัวเองต่อไปในทิศทางใดได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมภายในและนอกชุมชน ผู้นำที่มีขบวนการเรียนรู้ในเรื่องแนวคิดในการพัฒนามีศักยภาพในการวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ผู้นำองค์กรที่มีพื้นฐานเหล่านี้ ซึ่งก็เป็นทุนทางสังคม ก็กำหนดทิศทางและเป้าหมายในอนาคตขององค์กรได้ ความยากจนของชาวบ้านถ้าไม่มารวมกลุ่มกันตั้งองค์กรชุมชน ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ องค์กรอยู่ได้ยาวนานและมีความเข้มแข็งนั้นจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี ชุมชนยอมรับมากซึ่งชุมชนจะยอมรับได้นั้นต้องมีกิจกรรมที่เห็นได้ชัด เช่น มีความเป็นธรรม มีความต่อเนื่อง และสามารถแก้ปัญหาตามสังคมต้องการ รวมทั้งสามารถเผชิญวิกฤตต่าง ๆ ได้ (ประเวศ วะสี 2541, หน้า 27)